

УДК 633.58:633.11 «312»

© 2016

*Антал Т. В., Гарбар Л. А., Малєончук О. В., кандидати сільськогосподарських наук,
Корпан А. С., Трет'як Д. А., бакалаври*

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПОЛЬОВА СХОЖІСТЬ ТА УРОЖАЙНІСТЬ ПШЕНИЦІ ТВЕРДОЇ ЯРОЇ ТА М'ЯКОЇ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ МІНЕРАЛЬНИХ ДОБРИВ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Рецензент – кандидат сільськогосподарських наук О. В. Завадська

Висвітлено результати досліджень щодо вивчення впливу мінеральних добрив під пшеницю тверду та м'яку яру на польову схожість та урожайність за вирощування її в умовах Лісостепу України. Встановлено, що в Лісостепу України на чорноземі глибокому малогумусному та чорноземі опідзоленому польова схожість рослин залежить від погодних умов, попередника та системи удобрення. Доведено, що у варіантах із внесенням фосфорних та калійних добрив польова схожість насіння була на 4–5 % вищою порівняно з варіантами без внесення добрив. Зі збільшенням норми висіву насіння з 3,0 млн шт./га до 7,0 млн шт./га польова схожість насіння пшениці ярої знижується в середньому на 0,4–1,2 %.

Ключові слова: урожайність, польова схожість, удобрення, норма висіву, попередник, пшениця яра.

Постановка проблеми. Зернова галузь є базою стабільного розвитку галузей АПК. Незважаючи на те, що ґрунтово-кліматичні умови сприяють отриманню високих врожаїв, ця галузь не забезпечує внутрішніх потреб та експорту зерна високої якості. Пшениця яра стає важливою стратегічною зерновою культурою у вирішенні проблеми виробництва високоякісного зерна [5]. Сучасні сорти пшениці ярої мають високий потенціал урожайності (в дослідгах до 5,0–5,5 т/га, в умовах виробництва – близько 3,0–3,5 т/га). Проте середня урожайність за останні роки в умовах Лісостепу становила лише 2,0–2,5 т/га. Одна з причин невисокої врожайності – недостатнє вивчення умов ефективного застосування добрив з урахуванням рівня зволоження та забезпеченості ґрунту елементами живлення. Виявлення закономірностей дії мінеральних добрив на родючість ґрунту та врожайність сільськогосподарських культур – важлива умова для розробки науково обґрунтованої системи удобрення [3, 1].

Аналіз основних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Найбільш сприятливі умови для досягнення високої продуктивності рослин, польової схожості, а також для підтримання родючості ґрунту на потрібному

рівні створюються за повного забезпечення їх елементами живлення. На польову схожість насіння, перш за все, впливає вологозабезпеченість та температура ґрунту, а також агротехнічні заходи: строк сівби та рівень мінерального живлення рослин [4].

Після посівних якостей насіння, зокрема такого показника, як лабораторна схожість, польова схожість насіння є практично першим реальним фактором формування продуктивності посіву. В польових умовах одночасно діє комплекс факторів, які можуть сприяти її підвищенню або зниженню, проте основними є температура та вологість ґрунту. Наприклад, шкідники, інфікованість насіння і ґрунту хворобами, фізичний стан ґрунту в тому випадку, коли температура і вологість ґрунту несприятливі для одержання швидких дружніх сходів і поява їх затримується, можуть призвести до суттєвого зниження польової схожості [1].

Метою та завданням досліджень передбачалось встановлення в умовах північної та північно-західної частинах Лісостепу України особливостей формування продуктивності та рівня польової схожості сортів пшениці ярої залежно від попередника, норми висіву та системи удобрення.

Матеріали і методи досліджень. Польові дослідження проводились у ВП НУБіП України «Агрономічна дослідна станція» протягом 2012–2014 років у стаціонарному досліді кафедри рослинництва. Досліджувались два сорти пшениці твердої ярої Ізольда та Чадо. Мінеральні добрива вносили за схемою:

- 1) Контроль; 2) $P_{60}K_{60}$; 3) $N_{30II} + N_{30IV}$;
- 4) $N_{30}P_{30}K_{30}$; 5) $N_{30}P_{30}K_{30} + N_{30IV}$;
- 6) $P_{60}K_{60} + N_{30II} + N_{30IV}$; 7) $P_{60}K_{60} + N_{30IV} + N_{30X}$;
- 8) $N_{60}P_{60}K_{60}$; 9) $N_{60}P_{60}K_{60} + N_{30IV}$; 10) $N_{90}P_{90}K_{90}$;
- 11) $N_{90}P_{90}K_{90} + N_{30I}$; 12) $N_{120}P_{120}K_{120}$; 13) $N_{120}P_{120}K_{120} + N_{30IV}$.

Дослідження з питань впливу попередників, норми висіву та системи удобрення на урожайність і польову схожість сортів пшениці м'якої ярої проводили шляхом закладання польового дослідку, відповідно до загальноприйнятих методик, за чотирифакторною схемою (табл. 1).

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО. РОСЛИННИЦТВО

1. Схема дослідю

Фактор А. Сорт	Фактор В. Попередники	Фактор С. Удобрення	Фактор D. Норма висіву, млн шт./га схожого насіння
Рання 93 Колективна 3	Цукрові буряки	N ₀ P ₀ K ₀ (контроль) N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀ N ₃₀ P ₆₀ K ₆₀ +N ₃₀ (III) N ₃₀ P ₉₀ K ₉₀ +N ₃₀ (III)+N ₃₀ (VIII)	3,0
	Картопля		4,0
	Озима пшениця		5,0
	+ післяжнивню		6,0
	гірчиця біла		7,0

2. Польова схожість насіння пшениці твердої ярої

Варіант дослідю	2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	кількість рослин, шт./м ²	польова схожість, %	кількість рослин, шт./м ²	польова схожість, %	кількість рослин, шт./м ²	польова схожість, %
Ізольда						
Контроль	398	79,6	376	70,4	404	80,8
N _{30П} +N _{30IV}	400	80,0	380	71,2	403	81,6
N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀	408	81,6	374	70,0	408	81,6
N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀ + N _{30IV}	408	81,6	376	70,4	406	81,2
P ₆₀ K ₆₀	406	81,2	386	72,4	420	84,0
P ₆₀ K ₆₀ + N _{30IV} + N _{30x}	408	81,6	390	73,2	423	84,6
P ₆₀ K ₆₀ + N _{30П} + N _{30IV}	404	80,8	392	73,6	425	85,0
N ₆₀ P ₆₀ K ₆₀	402	80,4	367	68,6	424	84,4
N ₆₀ P ₆₀ K ₆₀ + N _{30IV}	400	80,0	368	68,8	426	85,2
N ₉₀ P ₉₀ K ₉₀	396	79,2	364	68,0	408	81,6
N ₉₀ P ₉₀ K ₉₀ + N _{30IV}	398	79,6	363	67,8	410	82,0
N ₁₂₀ P ₁₂₀ K ₁₂₀	391	78,2	360	67,2	404	80,8
N ₁₂₀ P ₁₂₀ K ₁₂₀ + N _{30IV}	394	78,8	363	67,8	406	81,2
НР ₀₅		1,5		1,2		1,6
Чудо						
Контроль	380	76,0	368	68,8	385	77,0
N _{30П} +N _{30IV}	382	76,4	370	69,2	389	77,8
N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀	392	78,4	371	69,4	403	80,6
N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀ + N _{30IV}	390	78,0	372	69,6	408	81,6
P ₆₀ K ₆₀	395	79,0	374	70,0	416	82,4
P ₆₀ K ₆₀ + N _{30IV} + N _{30x}	397	79,4	377	70,6	412	83,2
P ₆₀ K ₆₀ + N _{30П} + N _{30IV}	395	79,0	378	70,8	414	82,8
N ₆₀ P ₆₀ K ₆₀	386	77,2	366	68,4	386	77,2
N ₆₀ P ₆₀ K ₆₀ + N _{30IV}	388	77,6	364	68,0	389	77,8
N ₉₀ P ₉₀ K ₉₀	378	75,6	359	67,0	382	76,4
N ₉₀ P ₉₀ K ₉₀ + N _{30IV}	376	75,2	357	66,6	386	77,2
N ₁₂₀ P ₁₂₀ K ₁₂₀	375	75,0	348	64,8	380	76,0
N ₁₂₀ P ₁₂₀ K ₁₂₀ + N _{30IV}	371	74,2	346	57,4	378	75,6
НР ₀₅		1,3		1,5		1,3

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО. РОСЛИННИЦТВО

Результати досліджень. Нашими дослідженнями доведено: польова схожість насіння сорту Чадо (77,0; 72,5; 78,9 % у 2012, 2013, 2014 роках) була дещо нижчою порівняно із сортом Ізольда (80,2; 74,7; 82,6 % у 2012, 2013, 2014 роках) (табл. 2, 3).

Польова схожість насіння пшениці ярої Рання 93 в усі роки досліджень була вища і становила 80,7–84,2 %, залежно від факторів досліду, порівняно з сортом Колективна 3 – 76,8–80,2 %. Вища польова схожість насіння пшениці ярої відмічена за сівби після картоплі.

У сорту Колективна 3 на варіанті без внесення мінеральних добрив за норми висіву 5,0 млн шт./га польова схожість залежно від попередника становить: після цукрових буряків – 77,9 %, після

картоплі – 79,0 %, після озимої пшениці + післяжнивни гірчиця біла – 77,0 %, у сорту Рання 93 – 82,0 %; 82,8 %; 81,0 % відповідно.

Зі збільшенням норми висіву насіння з 3,0 млн шт./га до 7,0 млн шт./га польова схожість насіння пшениці ярої знижується в середньому на 0,4–1,2 %. Порівнюючи два досліджувані сорти щодо урожайності, варто зазначити, що більш урожайним був сорт Ізольда. В середньому за роки досліджень на варіанті без внесення добрив сорт Ізольда забезпечив урожайність зерна на рівні 2,43 т/га, тоді як сорт Чадо – на 0,6 т/га менше. Найменший приріст урожайності в обох досліджуваних сортів був за внесення $P_{60}K_{60}$, що свідчить про позитивну реакцію цієї культури на азотні добрива.

3. Польова схожість насіння пшениці м'якої ярої (середнє 2012–2014 рр.)

Норма висіву, млн штук/га	Сорт					
	Колективна 3			Рання 93		
	Попередник					
	цукрові буряки	картопля	озима пшениця + післяж. гір. біла	цукрові буряки	картопля	озима пшениця + післяж. гір. біла
$N_0P_0K_0$						
3,0	78,2	79,1	77,0	82,1	83,0	81,2
4,0	78,0	79,0	77,0	82,0	82,9	81,0
5,0	77,9	79,0	77,0	82,0	82,8	81,0
6,0	77,7	78,9	76,9	81,8	82,6	80,8
7,0	77,5	78,9	76,8	81,7	82,4	80,7
$N_{30}P_{30}K_{30}$						
3,0	78,5	79,4	77,3	82,3	83,3	81,3
4,0	78,2	79,2	77,3	82,2	83,1	81,1
5,0	78,0	79,2	77,1	82,2	83,0	81,1
6,0	77,9	78,9	77,0	81,9	82,8	80,9
7,0	77,6	78,7	76,9	81,8	82,8	80,7
$N_{30}P_{60}K_{60}+N_{30(III)}$						
3,0	79,0	79,6	77,6	82,6	83,8	81,5
4,0	79,0	79,5	77,5	82,4	83,6	81,5
5,0	78,7	79,3	77,5	82,2	83,6	81,3
6,0	78,6	79,0	77,2	82,0	83,2	81,0
7,0	78,4	78,9	77,1	81,7	83,0	80,8
$N_{30}P_{90}K_{90}+N_{30(III)+30(VIII)}$						
3,0	79,4	80,2	79,0	83,3	84,2	82,1
4,0	79,2	80,0	77,8	83,1	84,0	82,0
5,0	79,1	79,6	77,7	82,8	83,9	81,7
6,0	78,9	79,4	77,4	82,6	83,7	81,5
7,0	78,6	79,1	77,0	82,2	83,3	81,2

За результатами наших досліджень продуктивність пшениці ярої по-різному формувалась залежно від попередника. Так, після цукрових буряків продуктивність пшениці ярої без внесення мінеральних добрив була на 0,2–1,3 т/га нижчою, ніж після картоплі. Збільшення норми мінеральних добрив НРК до 60–90 кг/га д.р. не сприяло зростанню врожайності.

Взаємодія норми висіву з добривами також суттєво впливала на продуктивність сортів пшениці ярої. Зі збільшенням норми висіву від 3,0 до 7,0 млн шт./га схожих насінин урожайність зростала в середньому на 0,2–1,4 т/га. Така залежність спостерігалася у всіх сортів, що вивчалися, та після всіх попередників як без удобрення, так із внесенням $N_{30}P_{30}K_{30}$. У разі загущення посівів до 7,0 млн шт./га схожих насінин і удобренні $N_{60}P_{60}K_{60}$ та $N_{90}P_{90}K_{90}$ спостерігалось вилягання

пшениці ярої, проте було меншим у сорту Колективна 3.

Висновок. Оптимальною нормою добрив для пшениці ярої твердої в умовах Південного Лісостепу є $N_{60}P_{60}K_{60}+N_{30(IV)}$, за внесення якої урожайність сорту Ізольда порівняно до контролю збільшується у 2,5–2,9 рази, а сорту Чадо – 2,3–2,7 рази. Подальше підвищення норми добрив знижує урожайність обох сортів.

Мінеральні добрива підвищують урожайність пшениці ярої м'якої сорту Колективна 3 в умовах Північного Лісостепу залежно від елементів технології вирощування в середньому від 0,1 до 1,0 т/га. Внесення $N_{30}P_{30}K_{30}$ порівняно із варіантом без добрив сприяє зростанню врожайності на 15–16 %, тоді як збільшення дози добрив до $N_{60}P_{60}K_{60}$ – у межах 4–15 %, у разі $N_{90}P_{90}K_{90}$ – тільки на 2–7 %.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ефективність технологій вирощування ярої пшениці в західному Лісостепу // Зб. наук. праць Ін-ту землеробства УААН (спецвипуск) / [Свідерко М. С., Болехівський В. П., Тимків М. Ю., Кубишин С. Я.]. – К. : ЕКМО, 2004. – 212 с.

2. Оптимізація вирощування ярої пшениці в лівобережному Лісостепу України // Наукове видання. Мін. АПК, УААН Голов. упр. с.-г. і прод. Харківської ОДА. – Х. : Центр наук. забезп. АПВ Харків. обл., ІР ім. В. Я. Юр'єва, 2003. – 24 с.

3. Рекомендації по вирощуванню ярої пшениці

в Лісостепу України / [Мельник С. І., Ситник В. П., Лазар Т. І., Войтов І. М., Козацький Д. В. та ін.]. – Х. : [б.в.], 2006. – 23 с.

4. Шевніков Д. М. Вплив мінеральних добрив на поживний режим ґрунту за вирощування пшениці твердої ярої / Д. М. Шевніков // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – №2. – 2012. – С. 203–206.

5. Юла В. М. Особливості технології вирощування ярої твердої і м'якої пшениці в умовах Лісостепу України : дис.... к.с.-г.н. : 06.01.09 / В. М. Юла. – К., 1998. – 212 с.